

УДК [378.147 : 811.1] : 376.1 (045)

КАЗАЧЕНЕР Олена Семенівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики навчання мов і літератури, КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», Україна

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

***Анотація.** Розглянуто зміст післядипломної освіти як важливий чинник розвитку інклюзивної компетентності сучасного вчителя-філолога. Обґрунтовано необхідність включення інклюзивної компетентності вчителів мов і літератури до складу їхньої професійної компетентності в цілому. Запропоновано зміст інклюзивного складника післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін, зокрема іноземних мов. На рівні перспектив подальшого дослідження проблеми розвитку інклюзивної компетентності вчителів мов і літератури виокремлено роботу з розроблення інклюзивного складника модулів різних тем навчальної програми курсів підвищення кваліфікації вчителів цієї категорії.*

***Ключові слова:** післядипломна освіта; підвищення кваліфікації вчителів, професійна підготовка; учитель філологічних дисциплін; інклюзивна компетентність; розвиток інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін; професійна компетентність учителя; навчальна програма курсів підвищення кваліфікації.*

Постановка проблеми. Підготовці вчителів належить особливе місце серед пріоритетних завдань сучасної освіти, оскільки вчитель був, є й залишається головною дійовою особою, яка покликана реалізувати її цілі. Професійна підготовка вчителя еволюціонувала разом зі змінами в цілепокладанні навчання й виховання, у головних підходах до професійних характеристик і фахових якостей педагога. Сучасна підготовка вчителя відбувається в контексті розвитку системи неперервної освіти в Україні.

Запровадження ідей інтеграції та інклюзії в заклади загальної середньої освіти в Україні значною мірою залежить саме від кваліфікації педагогічних працівників, що вимагає внесення структурно-змістових змін у підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації вчителів. У цьому плані особливого значення набуває проблема розвитку інклюзивної компетентності вже працюючих педагогів як складника їхньої професійної компетентності.

Розвиток інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін як складника їхньої професійної компетентності визначається як закономірний і цілеспрямований процес якісних змін у професійних знаннях, уміннях, мотивах, професійних і особистісних якостях. Він є динамічним явищем, яке можна спостерігати, досліджувати, аналізувати, динамічним процесом, що виявляється головним чином у мотивах діяльності, професійних діях учителя і його особистісних якостях. Механізмом цього процесу є саморозвиток, що ґрунтується на творчому пошуку і творчій самоосвіті у виборі змісту і форм професійного вдосконалення за рахунок максимально можливого збагачення власного досвіду, особистісної самореалізації у професійній діяльності та безперервної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що найбільшу увагу дослідники приділяють нині питанням підготовки майбутніх педагогів і перепідготовки вчителів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, а також питанням, що пов'язані з психолого-педагогічною підготовкою педагогів-психологів [1], із формуванням професійної готовності

майбутніх педагогів до освіти дітей дошкільного віку [2], із формуванням інклюзивної компетенції майбутніх учителів [3], із підготовкою вчителя до роботи в умовах інклюзії на основі компетентнісного підходу, з підготовкою майбутнього вчителя технологій до роботи з особами, які мають обмежені можливості здоров'я [4].

Питання підготовки вчителів до навчання учнів на засадах інклюзивного підходу було предметом дослідження таких авторів, як Л. Антонюк, Ю. Бойчук, І. Демченко, О. Завальнюк, К. Косова, О. Кучерук (О. Бородіна), С. Миронова [5], О. Мороз, І. Олійник, Л. Савчук [6], Л. Тищенко [7] та ін. Окремим аспектам підготовки вчителів до навчання й виховання дітей із вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивного класу присвячено наукові студії В. Бондаря, Л. Гречко, А. Колупаєвої, М. Матвеевої, С. Миронової, Н. Назарової, В. Синьова, Л. Шипіциної та ін.

Мета статті – висвітлити зміст інклюзивного складника післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення освітнього процесу кваліфікованими кадрами передбачає наявність у педагогів готовності до роботи з дітьми, які мають особливості розвитку. Як зазначає Л. Прядко, «це мають бути педагоги, які приймають нову систему цінностей, творчо реалізують нові технології навчання, здатні розв'язувати проблему соціалізації дітей із особливими освітніми потребами, володіють методами психолого-педагогічної діагностики, стабільно прагнуть до високих результатів у своїй професійній діяльності, знають специфіку освітніх програм, володіють методиками і технологіями навчання дітей з особливими освітніми потребами, ефективно взаємодіють як у самому закладі, так із навколишнім соціумом» [8, с. 4].

Проте вже на перших етапах розвитку інклюзивної освіти гостро постає проблема неготовності (професійної, психологічної й методичної) учителів загальноосвітньої школи до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, виявляється недостатність професійних компетенцій учителів у роботі в інклюзивному середовищі, наявність психологічних бар'єрів і професійних стереотипів педагогів. О. Конопацька обґрунтовує причини цього явища тим, що немає забезпечення спеціальними навчальними програмами і підручниками, бракує фахової підготовки вчителів, недостатньою є матеріальна база, а також проблеми психологічного характеру [9, с. 210].

Професор А. Колупаєва наводить дані про те, що нині до 65 % учителів, які є слухачами курсів підвищення кваліфікації, не володіють методами роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Більше того, до 23 % педагогів не знайомі зі спеціальними програмами, не мають точних і глибоких знань щодо психофізіологічних особливостей дітей даної категорії [10, с. 17]. Ці відомості викликають серйозне занепокоєння, оскільки саме вчитель є найважливішою ланкою процесу інклюзивного навчання. У роботі з учнями, що мають особливі освітні потреби, педагог повинен уміти здійснювати діагностику можливостей і потреб кожної конкретної дитини, кваліфіковано оцінювати їх і долучатися разом із ПМПК до розроблення, на основі аналізу цих потреб, індивідуальний навчальний план та індивідуальний план розвитку такої дитини.

Висвітлюючи зміст інклюзивної складової післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін, зокрема іноземних мов, зазначимо, що під час навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» слухачам пропонується тема «Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи навчання іноземної мови дітей із особливими освітніми потребами». Зміст цієї теми, порівняно з такою, що читається слухачам усіх категорій (зокрема вчителям філологічних дисциплін у цілому) – «Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи», – є дещо видозміненим (табл. 1):

**Порівняльний аналіз змісту тем, що містять інклюзивний складник,
у системі післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін**

Зміст теми «Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи»	Зміст теми «Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи навчання іноземної мови дітей з особливими освітніми потребами»
Спільні складники	
Зміст поняття «інклюзивна освіта» і супутніх понять: сегрегація, інтеграція, ексклюзія, сепарація, мейнстрімінг	
Мета, завдання і принципи інклюзивного навчання. Переваги і проблеми під час його впровадження в систему роботи загальноосвітніх навчальних закладів	
Нормативно-правове забезпечення упровадження інклюзивного навчання в навчальні заклади України	
Діагностика обізнаності й готовності педагогів працювати в умовах інклюзії	
Ознайомлення з різними категоріями дітей, які мають особливі освітні потреби	
Розбіжності	
Перегляд відеозапису про діяльність Харківської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 124, яка має офіційний статус інклюзивного навчального закладу	Перегляд відеозаписів фрагментів уроків іноземної (англійської) мови в 1-4-х класах Харківської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 38, які мають статус інклюзивних; висвітлення особливостей планування й проведення уроку іноземної мови на засадах інклюзії (за рахунок об'єднання з рекомендаціями щодо навчання різних категорій дітей із особливими освітніми потребами), аналіз відеозаписів фрагментів уроків із цього предмету в інклюзивних класах
Відсутність інформації	Інформація про особливості контролю й оцінювання навчальних досягнень з іноземної мови дітей із особливими освітніми потребами (за рахунок об'єднання з рекомендаціями щодо навчання різних категорій дітей із особливими освітніми потребами і відомостями про нормативно-правове забезпечення)
Відсутність інформації	Коротка інформація про інклюзивні практики, які вчитель може використовувати під час навчання іноземної мови в загальноосвітньому навчальному закладі

Слід зазначити, що під час вивчення слухачами теми «Науково-методичні засади навчання іноземних мов на різних вікових етапах», яка є невід'ємним складником післядипломної освіти вчителів іноземних мов, окремим аспектом є розкриття змісту наступності дошкільної та початкової освіти в організації інклюзивного навчання для дітей із особливими освітніми потребами. Під час проведення навчальних занять «Сучасний урок у контексті компетентнісного підходу» увага слухачів звертається на питанні планування уроку за наявності у класі дітей з особливостями психофізичного розвитку. Особливо надзвичайно актуальною темою програми курсів підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов є тема «Система роботи з учнями, які мають труднощі у вивченні іноземної мови».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, нині започатковано впровадження інклюзивного складника післядипломної освіти вчителів, зокрема іноземних мов. Було здійснено порівняння змісту теми «Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи», яка читається всім категоріям слухачів курсів підвищення кваліфікації (зокрема, вчителям філологічних дисциплін) і теми «Інклюзивна освіта: проблеми та

перспективи навчання іноземної мови дітей із особливими освітніми потребами». Порівняльний аналіз свідчить про те, що зміст останньої теми є більш широким, практико-орієнтованим і спрямованим на окрему категорію вчителів. Розширення змісту теми відбувається за рахунок об'єднання з рекомендаціями щодо навчання різних категорій дітей із особливими освітніми потребами та відомостями про нормативно-правове забезпечення організації інклюзивного навчання. Програмою курсів підвищення кваліфікації також передбачено інші теми, які сприяють розвитку інклюзивної компетентності вчителів мов і літератури.

Уважаємо, що перспективою подальших наукових пошуків у напрямі окресленої проблеми може стати можливість розроблення інклюзивного складника модулів різних тем навчальної програми курсів підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін.

Список використаної літератури

1. Черкасова С. А. Проблемы психолого-педагогической готовности будущих педагогов-психологов к работе с детьми с проблемами в развитии : материалы V Всероссийской научно-практической конференции [«Психология образования : Психологическое обеспечение «Новой школы»]. – Москва, 2010. – С. 99–100.
2. Самарцева Е. Г. Профессиональная подготовка будущих педагогов дошкольного образования к осуществлению инклюзивного обучения / Е. Г. Самарцева // Ученые записки Орловского государственного университета. – 2010. – № 1. – С. 329–332.
3. Сманцер А. П. Подготовка будущих учителей к работе с детьми в условиях инклюзивного образования на основе компетентного подхода / А. П. Сманцер // Вестник Полоцкого университета. Серия Е. Педагогические науки. – 2010. – № 11. – С. 8–12.
4. Шумиловская Ю. В. Подготовка будущих учителей к преподаванию технологии лицам с ограниченными возможностями здоровья / Ю. В. Шумиловская // Школа будущего. – 2011. – № 6. – С. 51–57.
5. Миронова С. Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку / С. Миронова, О. Завальнюк // Дефектологія. – 2011. – № 1. – С. 8–12.
6. Савчук Л. Компетентісний підхід у підвищенні кваліфікації педагогів до запровадження інклюзивної моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами / Л. Савчук // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 98–101.
7. Тищенко Л. Формування гуманних взаємовідносин учителя та учнів в умовах інклюзивного навчання / Л. Тищенко // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 2. – С. 161–164.
8. Прядко Л., Фурман О. Готовність педагога загальноосвітнього закладу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами як успішний фактор інклюзивного навчання : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання»]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://toippp.org.ua/activities/research/conferenc.php/376/>.
9. Конопацька О. С. Розвиток системи підготовки педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів до роботи в умовах інклюзії : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження Василя Сухомлинського [«Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання»], (м. Кіровоград, 29–30.09 2015 р. / уклад. О. Е. Жосан. – Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. – С. 210–215.
10. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – Київ : Самміт-Книга, 2009. – 272 с.

References

1. Cherkasova, S. A. (2010). *Problems of psychological and pedagogical readiness of future teachers and psychologists to work with children with developmental problems*. Educational psychology: Psychological support of the «New School»: Proceedings of the Vth All-Russian Scientific and Practical Conference (in Russ.)
2. Samartseva, E. G. (2010). Professional preparation of future preschool teachers for the implementation of inclusive education. *Uchenyye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta (Scientific notes of Orel State University)*, 1, 329–332 (in Russ.)
3. Smantzer, A. P. (2010). Preparation of future teachers for work with children in conditions of inclusive education on the basis of competence approach. *Vestnik Polotskogo universiteta. Seriya Ye. Pedagogicheskiye nauki (Bulletin of the Polotsk University. Series E. Pedagogical Sciences)*, 11, 8–12 (in Russ.)
4. Shumilovskaya, Yu. V. (2011). Preparation of future teachers for teaching technology to people with disabilities. *Shkola budushchego (School of the Future)*, 6, 51–57 (in Russ.)
5. Mironova, S., & Zaval'nyuk, O. (2011). The Attitude of Students and Teachers to the Problems of Inclusive Education of Children with Disorders of Psychophysical Development. *Defektologiya (Defectology)*, 1, 8–12 (in Ukr.)

6. Savchuk, L. (2010). Competent approach in improving the qualification of teachers to the introduction of inclusive model for teaching children with special educational needs. *Nova ped. dumka (New Pedagogical Thought)*, 1, 98–101 (in Ukr.)
7. Tishchenko, L. (2012). Formation of Humane Relations between Teacher and Students in conditions of Inclusive Education. *Nova ped. dumka (New Pedagogical Thought)*, 2, 161–164 (in Ukr.)
8. Pryadko, L., & Furman O. *Readiness of a teacher of a comprehensive educational institution to work with children with special educational needs as a successful factor of inclusive education*. Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference «Formation of preparedness of teachers for work with children with special educational needs under conditions of inclusive education». Retrieved from <http://roippo.org.ua/activities/research/conferenc.php/376/>. (in Ukr.)
9. Konopatskaya, O. S. (2015). Development of the system of training teachers of general education institutions for work in conditions of inclusion. Ideas of humane pedagogy and the modern system of inclusive education: A collection of materials of the All-Ukrainian scientific and methodical conference devoted to the 97th anniversary of the birth of Vasyl' Sukhomlyns'ky, September 29-30, 2015. – Kirovohrad: Exclusive systems, (in Ukr.)
10. Kolupayeva, A. A. (2009). *Inclusive education: realities and perspectives: monograph*. – Kyiv: Summit Book (in Ukr.)

Abstract. *Kazachiner O. S. Postgraduate education as an important factor of modern philology teacher's inclusive competence development.*

Introduction. *Postgraduate education of teachers is a special place among the priorities of modern education. The development of teachers of philological disciplines' inclusive competence as a component of their professional competence is defined as a logical and purposeful process of qualitative changes in professional knowledge, skills, and motives, professional and personal qualities.*

Purpose. *To highlight the content of inclusive component of postgraduate education for philological disciplines teachers.*

Results. *The content of the topic «Inclusive education: problems and perspectives», which is read to all categories of students of advanced training courses (in particular, teachers of philological disciplines) was compared with the topic «Inclusive education: problems and prospects of teaching a foreign language to children with special educational needs».*

Originality. *A comparative analysis shows that the content of the latter topic is broader, practically oriented and aimed at a separate category of teachers. Extension of the content of the topic is due to the association with the recommendations on the training of different categories of children with special educational needs and information about the legal framework of the organization of inclusive education. In addition, it should be noted that during mastering a theme «Scientific and methodological principles of teaching foreign languages at different age stages», which is an integral part of foreign language teachers' postgraduate education, a separate aspect is the disclosure of the content of the continuity of pre-school and primary education in the organization inclusive education for children with special educational needs. During the training sessions «A Modern Lesson in the Context of Competency Approach», the attention of teachers is drawn to the issue of planning a lesson in the presence of children with special development in the classroom. A separate topic of the programmer of courses for foreign language teachers' advanced training is the theme «System of work with pupils with difficulties in learning a foreign language».*

Conclusion. *Today the introduction of the inclusive component of postgraduate education of philology disciplines teachers, in particular foreign languages, has been launched. We believe that the prospect of further scientific research in the direction of the outlined problem may become the possibility of working out an inclusive component in modules of various topics of the curriculum of courses for philological disciplines teachers.*

Key words: *postgraduate education; teacher training, vocational training; teacher of philological disciplines; inclusive competence; development of inclusive competence of philological disciplines teachers; professional competence of the teacher; training programmed for advanced training courses.*

*Одержано редакцією 11.09.2017
Прийнято до публікації 19.09.2017*